UDC 069.4:94-055.2(497.113)”19”(049.32)

ОД ИСТОРИЈЕ ДО САВРЕМЕНОСТИ: МУЗЕЈСКО ПРЕДСТАВЉАЊЕ ЖЕНСКОГ АНТИФАШИСТИЧКОГ НАСЛЕЂА

Изложба *Победа је женскога рода – жене Војводине у борби против фашизма*, у сарадњи Музеја Војводине и Музеја савремене уметности Војводине, представља значајан допринос савременом разумевању антифашизма и историје женског друштвеног и политичког деловања у 20. веку. Утемељена на богатој архивској грађи, историјским документима, личним предметима и уметничким интерпретацијама, изложба гради вишеслојну нарацију о процесу женске еманципације кроз антифашистичку борбу – од предратних феминистичких и студентских покрета, преко Народноослободилачке борбе и деловања Антифашистичког фронта жена (АФЖ), до савремених уметничких промишљања и реинтерпретација тог наслеђа. Изложба се у Музеју Војводине могла погледати од 7. новембра до 7. децембра 2025. године.

У ауторском приступу кустоса и историчара Музеја Војводине – Војислава Мартинова, Кристине Менеши и Александра Хорвата – препознаје се изражена аналитичка прецизност, праћена доследним настојањем да се женска искуства и доприноси ослободилачкој борби сагледају у њиховој пуној историјској сложености. Тиме се отвара простор за нијансирано разумевање отпора не само фашизму и фашистоидним тенденцијама владајућих елита, већ и ауторитарним обрасцима југословенског режима. Њихови текстови, објављени у каталогу изложбе, сведоче о обимном истраживачком раду којим је реконструисан један важан, а готово заборављен и потиснут део историје у данашње време антиантифашизма и национализације антифашизма у оквиру ревизије историје.

Структура изложбе конципирана је тако да прати развој женског антифашистичког ангажмана – од првих илегалних активности револуционарки, комунисткиња и скојевки, преко деловања у студентским и омладинским организацијама, до институционализације њихове борбе кроз Антифашистички фронт жена (АФЖ). Истовремено, изложба не прикрива чињеницу да је улога жена током педесетих година 20. века намерно потискивана, када су оне поново усмераване у сферу домаћинства, уз промовисање њихове улоге мајки и васпитачица новог социјалистичког човека. Ипак, иако еманципација никад до краја није спроведена, у данашње време ретрадиционализације и повратка на дубоко патријархални модел промовисањем традиционалних вредности, посебно је важно нагласити домете партизанског покрета у еманципацији жена, као и борбу предратних активисткиња и феминисткиња. Наратив изложбе јасно открива да су жене у Војводини не само пратиле политичке и друштвене токове свога времена, већ их и активно мењале. Посебно је ва-

жно и што је истакнута улога универзитета као јаког упоришта левих идеја.

Средишњи део поставке посвећен је женама у Другом светском рату кроз фрагментисање свих њихових улога како на фронту са пушком у руци, тако и на слободним и окупираним територијама, али и у позадини, у санитету, школи, медијима, уметности итд. Важна одлука аутора је издвајање у јавном дискурсу заборављеног Антифашистичког фронта жена који је током рата и послератног периода био носилац масовне друштвене трансформације. Кроз архивске фотографије, документа и предмете, изложба показује како је АФЖ постао покретач политичке еманципације жена и њиховог укључивања у јавни живот. Приказани су артефакти из музејске збирке – писма, дневници, марамице из логора, пропагандни материјал и лични предмети хероина као што су Соња Маринковић, Клара Фејеш, Вера Гуцуња, Мила Матејић и друге, који осветљавају комплексне, трагичне и инспиративне судбине жена из Војводине. У епилогу изложбе сазнајемо да су током Другог светског рата жене достигле перспективу самосталности и друштвено-политичке равноправности, која је озваничена новим Уставом из 1946. године, иако ускоро постаје јасно да је излазак жене на јавну сцену био изнуђен процес условљен потребом да се консолидује стање у земљи и што већи број људи (па и жена) ангажује у обнови и изградњи. Систем је осигуравао једнакост као један од централних принципа, макар на нивоу теорије и декларативних прокламација, док су у породици и даље поштоване раније установљене улоге репродуктивно-породичног оквира.

Каталог изложбе отвара текст колеге Војислава Мартинова *Студија случаја бр. кзп: 368/40 против Соње Маринковић и питање женске револуционарне и антифашистичке делатности на простору Војводине пре Другог светског рата*, који читаоца уводи у тему полазећи од појединачног случаја и ослањајући се на методолошки приступ биографије предмета. На примеру Соње Маринковић аутор успешно успоставља интерпретативни оквир који превазилази границе индивидуалне биографије, претварајући је у парадигму женског револуционарног и антифашистичког искуства на простору Војводине. Соња је била револуционарка, али је била и омладинска и феминистичка активисткиња, скауткиња и планинарка за коју је студирање у Београду тридесетих година било формативно и трансформативно искуство. Попут археолога савременог доба, аутор кроз случај Соње Маринковић, анализирајући предмете пронађене код ње приликом хапшења, реконструише „дух новог времена" – дух борбености, слободе и тежње ка равноправности који је прожимао кругове образоване студентске омладине. Истовремено, ови предмети постају драгоцени историјски извори за разумевање развоја антифашистичких идеја, одјека Шпанског грађанског рата и зачетака организоване борбе против фашизма. На њега се хронолошки надовезују текстови Кристине Менеши и Александра Хорвата из којих сазнајемо како су жене постајале саборци у рату и једнако одговорне у друштвеном животу пре свега кроз делатност АФЖ-а.

Посебну вредност изложбе чини сарадња са Музејом савремене уметности Војводине и селекција уметничких радова савремених уметница –

Милице Томић, Милице Ракић, Јелене Јуреше и Милице Дукић – у кустоској концепцији др Сање Којић Младенов. Уметнички сегмент уноси савремену перспективу, повезујући прошлост и садашњост кроз феминистички и антифашистички дискурс. Ови радови не само да реактуелизују теме борбе, солидарности и отпора, већ отварају питања о колективном памћењу, друштвеном заборављу и положају жена данас показујући да савремени уметници препознају овај период као инспирацију коме се враћају као важној референци у свом раду. Посебно упечатљив је рад Милице Дукић *Писма Раду*, у којем се кроз везене марамице студенткиња Академије уметности у Новом Саду поново успоставља веза између сећања, учења, трансгенерацијске трауме, али и генерацијског наслеђа.

Изложба успешно комбинује историјску и савремену димензију – материјална сведочанства о женама које су се бориле против фашизма добила су нови живот кроз уметнички дијалог са данашњицом. На тај начин изложба је превазишла оквире пуког историјског сећања и отворила простор за активно, критичко преиспитивање еманципаторских идеала и њиховог значаја у савременом друштву, чиме је стекла универзалну релевантност.

Визуелна и наративна концепција изложбе заснована је на хронолошко-тематском принципу, који посетиоце води од предратних студентских, омладинских и феминистичких покрета, преко ратног периода и оснивања Антифашистичког фронта жена (АФЖ), до послератне институционалне афирмације женских права. Пратећи текстови пружају јасно усмерење кроз сложену мрежу тема, док избор експоната из чак 14 јавних установа и три приватне колекције савременом интерпретацијом подстичу посетиоце на активно сагледавање садашњости и запитаност како то да се данас скоро осам деценија од добијања права гласа поново боримо за друштво једнаких могућности.

Победа је женског рода – жене Војводине у борби против фашизма није само повратак важној историјској теми, већ и промишљен одговор на савремене друштвене изазове. У времену у којем се антифашистичке вредности релативизују, а питања родне равноправности и даље остају предмет друштвених оспоравања, изложба подсећа да су идеали слободе, солидарности и једнакости нераскидиво повезани са искуствима женског отпора и еманципације. Тиме она превазилази оквире историјске ретроспективе и постаје простор критичког сећања и друштвеног дијалога, у којем историја не остаје затворена у музејској витрини, већ наставља да живи кроз сусрет науке, уметности и савременог друштва.

Квалитет њеног концепта, истраживачког утемељења и интерпретативног приступа потврђен је и доделом престижне ICOM-ове награде за Пројекат године 2026, чиме је изложба препозната као једно од најзначајнијих музејских остварења у Србији.

Ана Панић
Фото: Мартин Цандир, Марко Ерцеговић